

2.3. Gwary przejściowe i mieszane

Autor: Halina Karaś

Na pograniczach dialektów i gwar lub języków (np. gwar różnojęzycznych) dochodzi często do takiej sytuacji, że krzyżują się tu lub mieszają cechy tych sąsiadujących ze sobą gwar (jednojęzycznych lub różnojęzycznych). Powstają wówczas gwary mieszane lub przejściowe. Gwary mieszane występują na pograniczu dwu (lub więcej) dialektów ludowych, powstają też na styku różnojęzycznych gwar. Charakteryzują się tym, że występują w nich na przemian cechy graniczących zespołów gwarowych. Od gwar przejściowych różnią się przemieszaniem cech dialektalnych w tych samych pozycjach fonetycznych i kategoriach gramatycznych, brakiem konsekwencji (regularności) w ich występowaniu. Przykładem gwar mieszanych mogą być gwary pogranicza polsko-słowackiego, w których przemieszane są formy z głoskami sonantycznymi (sylabotwórczymi) właściwymi dla języka słowackiego lub z połączeniami samogłoska + spółgłoska pochodzącymi z wokalizacji sonantów w polszczyźnie (zob. Sonanty), np. zrno = ziarno (sonant jak w języku słowackim), gornek = garnek (rozwój polski); spółgłoski g i h w tych samych pozycjach, np. pograbać, humno = gumno; grupy tret (polskie) i trat (słowackie), np. droga – draha = szosa, tlet (polskie) i tlat (słowackie), np. głowa, ale: gławnie. Gwary przejściowe to zespół gwar pogranicznych, w których w różnych pozycjach fonetycznych i funkcjach występują cechy dwu (rzadziej kilku) sąsiednich gwar (dialektów). Zazwyczaj nasilenie cech jednego dialektu jest większe niż drugiego, a występujące zjawiska językowe odznaczają się pewną regularnością. Przyczyną powstawania gwar przejściowych jest brak ostrych granic między dialektami ludowymi. Przykładem gwar przejściowych są gwary tucholskie, w których krzyżują się cechy gwar sąsiednich: kociewskich i krajniackich. Z gwarami krajniackimi łączy gwary tucholskie używanie w 2 os. lmn. czasu teraźniejszego i przeszłego form typu: niesiecie, nieśliście, archaiczna forma Msc. lp. rodzaju męskiego rzeczowników – w boru, a wymowa miękkiego l’ łączy Bory Tucholskie z Kociewiem, Krajną i częścią Kaszub. Dialekty przejściowe powstają także na pograniczu różnojęzycznym. Do takich należą np. gwary okolic Puszczy Białowieskiej (polsko-białorusko-ukraińskie) oraz gwary polsko-czeskie (tzw. gwary laskie).